

Ord. Prof. Dr. Aydın SAYILI

Ordinaryüs Prof. Dr. Aydın Sayılı (1913-1993) Türkiye Cumhuriyeti döneminde yetişmiş anıt insanlarımızdan biridir. Onun yaşamı, bilim ve kültür tarihimizde her bakımdan örnek alınmaya değer üstün bir kişiliği yansıtır. Aydın Sayılı, 2 Mayıs 1913 tarihinde İstanbul'da doğdu. Babası Abdurrahman Sayılı (1875-1954), annesi Suat Sayılı (1889-1951)'dir. İki ablası vardır: Piraye (Sayılı) Arıcanlı ve Gündüz Sayılı. Aydın Sayılı ilk ve orta eğitiminin büyük kısmını Ankara'da tamamlayıp Ankara Erkek Lisesi'nden (şimdiki adı Atatürk Lisesi) mezun olmuştur. Mezun olabilmek için 1933 yılında yapılan mezuniyet sınavlarından (bakalorya sınavları) biri olan ve sözlü olarak yapılan Tarih ve Coğrafya sınavını Atatürk'ün de yer aldığı sınav heyeti önünde yapmıştır. 1 saat 20 dakika süren sınavda bütün soruları Atatürk sormuş ve aldığı cevaplardan çok memnun kalmıştır. Böylece Gazi Mustafa Kemal, sınav çizelgesini, -Aydın'ın notunu Çok iyi diye yazarak- imzaladı. Sayılı, yaşamındaki bu tarihsel unutulmaz olayı "Atatürk'le Bir Sınav Anısı" başlığı altındaki bir yazısının bir bölümünde şöyle anlatıyor:

"Atatürk benim sınavımdan çok memnun kalmış. Bu sebeple Milli Eğitim Bakanına 'bu öğrenci ile ilgilenin' şeklinde bir talimat vermiş. O zaman Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey, beni makamında kabul ederek bana sınavdaki başarımdan ve Atatürk'ün takdirini kazanmış olmamdan dolayı bir tebrik mektubu verdi ve yüksek öğrenimine ilişkin bir planının olup olmadığını sordu. Ben kendisine su mühendisi olmak istediğimi söyledim. Fakat o bana daha geniş bir kültür tabanı üzerine oturan bir alanı seçmenin daha uydun olacağını söyleyerek, bana tarihçi olmamı önerdi ve bunda biraz ısrar etti. Ben asıl ilgi alanımın fizik olduğunu fakat tarihi de sevdiğimi söyleyerek konu üzerinde biraz düşüneceğimi ve annem ve babamla da konuyu konuşup danışmak ihtiyacını duyduğumu söyledim. Bu arada Milli Eğitim Bakanlığı bu konuya ciddiyetle eğilmiş ve tarih ile fen konularını bir araya getiren bir alan olarak, benim için bilim tarihinin uygun bir meslek olabileceğini düşünmüş. Mesele bu şekilde bana intikal edince ben de konuyu ciddiyetle zihnimde toparlamaya çalıştım.

Ben Fransızca'dan izlediğim bazı kitaplarımda bilim tarihi ile temasa gelmiştim. A. Cuveillier'in lise son sınıfları ve üniversiteye hazırlık sınıfları için yazdığı Mantık ve Genel Felsefe ile Ahlak adlı kitabının mantık kısmında bilim tarihine ilişkin çok ilginç bahislerle karşılaşmış olduğum gibi, E. Voisin'in liseler için yazılmış üç ciltlik Cours de Physique adlı kitabının bölüm sonlarında verdiği tarihî metinler de beni çok ilgilendirmişti. Bu itibarla, bilim tarihini kendim için çekici bir alan olarak düşünmekte çok güçlük çekmedim.

O yıllarda bilim tarihi konusu önemlice bir kıpırdanma hareketine sahne olmakta idi. Amerika'nın Harvard Üniversitesi'nde bilim tarihi alanı bu sıralarda belirginlik kazanmakta ve bu çalışmaların odağını George Sarton adlı bir profesörün faaliyetleri oluşturmaktaydı. Bu faaliyetten bizim o zamanki Milli Eğitim Bakanlığımızın ve yeni kurulmuş olan Türk Tarih Kurumu'nun seçkin mensuplarının da haberi varmış. Bu itibarla konuyu biraz derinlemesine incelemek de benim için mümkün oldu. Bu arada George Sarton'un çıkarmaya başladığı Introduction to the History of Science (Bilim Tarihine Giriş) adlı kitabın yayınlanmış olan birinci cildini Türk Tarih Kurumu'nun Kütüphanesi'nde gözden geçirme fırsatını da buldum ve bilim tarihini meslek seçtiğim ve yarışma sınavını kazandığım takdirde Sarton'un yanında öğrenimimi sürdürebileceğim de bana söylendi. İşte bütün bunlar, benim bilim tarihini meslek olarak seçmemin yolunu açmış oldu.

Böylelikle, Atatürk'ün sınavıma gelmesi benim hayatımın seyri üzerinde büyük bir etki yapmış oldu. Atatürk hepimizin yaşamına yeni bir yön vermiş bir kişidir. Fakat benimki daha

kişisel ve özel türden bir etki oldu. Atatürk sınavı işe karışmış olmasaydı su mühendisi olacaktım. Elbette ki o saha da çok önemli ve yararlı bir mesleği temsil ediyor. Fakat ben bilim tarihini ve üniversite hocalığı mesleğini seçmiş olmaktan çok memnunum. Bunda hiçbir zaman en küçük bir şüphem de olmadı.

Bilim tarihi konusu milli kültürümüzün zenginleşmesi açısından bizim için olağanüstü önemde bir konudur. Kültür dağarcığımızın böyle temel önemde bir kültür ögesi ile beslenip geliştirilmesinin Atatürk ilke ve düşünceleri ile tamamiyle uyumlu ve ahenkli olduğunda hiç şüphe yoktur.

İnsanın en gerçek yol göstericisinin bilim olduğunu ve Türk Milletinin uygarlık ve ilerleme yolunda göstereceği büyük başarılarında kafasında ve elinde tuttuğu meşalenin bilim olduğunu ve olması gerektiğini söyleyen Atatürk, eğitimimizin bilim zihniyeti için zafer yollarını açacak mahiyet ve doğrultularda vurgulanmasına büyük önem vermiş ve bu amaca ulaşılması için belirgin bir özen göstermiştir. Bu itibarla, son yıllarda felsefe gibi köklü bir disiplin yanında liselerimizin müfredat programlarında bilim tarihine de yer verilmeye başlanmış olmasının çok olumlu ve memnuniyet verici bir gelişme olarak kabul edilmesi gerektiğine bu vesile ile işaret etmeyi yararlı buluyorum.”

Aydın Sayılı, Ankara Erkek Lisesi’ni 1933 yılında Haziran döneminde “pekiyi” dereceyle ve birincilikle bitirdi. Aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı (Maarif Vekaleti)’nin yurt dışına öğrenci göndermek için açtığı sınavı kazanarak ünlü Harvard Üniversitesi’nde Bilim Tarihi Bölümünde yüksek öğrenimini yapmak üzere Amerika Birleşik Devletleri’ne gönderildi. Columbia ve Cornell gibi bazı üniversitelerde yaz öğrenimine de katılarak, 1942 yılında Harvard Üniversitesi’nden doktora derecesi aldı. Tezinin konusu “İslam Dünyasında Bilim Kurumları”dır. Bu doktora Harvard Üniversitesi’nde ve bilindiği kadarıyla da dünyada bilim tarihi dalında verilen ilk doktora derecesidir. Sayılı’nın Harvard’daki eğitimi, yatay ihtisas alanı olarak İslam Dünyası ve düşey ihtisas alanı olarak da fizik tarihi konularını kapsıyordu. Aydın Sayılı’nın doktora çalışmasını, adı geçen bölümün başkanı, ünlü bilim tarihçisi Prof. Dr. George Sarton (1884-1956) yönetti. Sayılı, hocası George Sarton’ın dünyada “bilim tarihinin bağımsız bir akademik disiplin olarak resmi bir statüye kavuşmasında büyük rolü olduğunu” vurguluyor. Sarton, Sayılı’nın mesleki formasyonunda çok derin etkiler yaptı. İkisi arasında başlangıçtaki hoca-öğrenci ilişkisi, zamanla iki büyük bilim tarihçisi ilişkisine dönüşerek karşılıklı saygı duygularıyla yaşamlarınca sürdü.

Aydın Sayılı, ABD’de sürekli olarak on yıl kaldı. Ablası Piraye Arıcanlı, “o yıllarda uçak ile gelip gitmek yoktu ve tatillerde sılaya gitmek adeti de yoktu” diyor.

Dr. Aydın Sayılı, 1943 yılında, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Kürsü’ne “İlmi yardımcı” olarak tayin edildi. Askerlik görevi nedeniyle bir süre akademik yaşamına ara verdikten sonra 1946 yılı sonunda adı geçen fakültenin Felsefe Kürsüsü’ne “Bilim Tarihi Doçenti” olarak atandı. 1952 yılında “Bilim Tarihi Profesörlüğü”ne yükseldi ve aynı yıl Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde kurulan Bilim Tarihi Kürsüsü’ne başkan olarak atandı. 1958 yılında Ordinaryüs Profesörlüğe yükseldi. 1974 yılında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Başkanlığına seçilen Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı, bu görevini 1983 yılı başında yaş haddi nedeniyle emekli oluncaya dek kesintisiz sürdürdü. Emekli Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı 1984 yılında kurulan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi’ne başkan olarak atandı. Bu son görevini de tam bir liyakatla yapmaktayken 16 Eylül 1993 tarihinde yaş haddi nedeniyle emekli oldu.

Sayılı, 1947'de Türk Tarih Kurumu'nun tam üyeliğine seçilmiştir. 1957'de Uluslararası Bilim Tarihi Akademisi'nin muhabir üyesi, 1961'de aynı akademinin tam üyesi olmuş ve 1962'de üç yıllık bir dönem için başkanlığını yapmıştır. Türk Kütüphaneciler Derneği'nin şeref üyesi olmuş, Türk tarih Kurumu Ortaçağ Şubesi'nin başkanı olarak da birkaç yıl hizmet etmiştir.

Bilimle uğraşmayı bir yaşam biçimi olarak seçen bu değerli, özverili bilim adamı; son yıllarında böbrek, kalp ve cilt rahatsızlıklarıyla uğraşmak zorunda kalmış, henüz bir aylık olan emeklilik hayatına intibak ediyorken 15 Ekim 1993 Cuma günü öğleden evvel saat 10.30 sularında evinin önündeki sokakta geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etti. Cenazesi 18 Ekim 1993 tarihinde Ankara-Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verildi. Bilim ve kültür dünyamızın bu büyük kaybı, basınımızda, radyo ve televizyonlarımızda önemine yaraşan biçimde ne yazık ki yansıtılmadı.

Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı, ömrünün büyük bölümünü bilim tarihi çalışmalarına bilinçle ayıran, bu uğraşısından derin bir zevk duyan, bilim tarihine ilişkin birçok önemli katkı ile ülkesinde ve uluslararası bilim ortamında haklı bir saygınlık kazanmış bir kişiliktir. O, anadili olan Türkçe dışında İngilizce, Fransızca, Almanca, Farsça ve Arapça dillerini de çok iyi bildiğinden, kaynak yayınları kavramakta ve yorumlamakta üstün bir performans gösterdi. 1952-1953 ve 1956-1957 akademik yılları içinde Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin ve Ford Vakfı'nın verdikleri burslarla, ABD'nin en zengin kitaplıklarında iki yıla yakın süre araştırmalar yaptı. Sayılı'nın bu olanağı en verimli biçimde değerlendirmesinde, altı dildeki derin vukufunun etkisi büyüktür.

Aydın Sayılı'nın Türkçe ve yabancı dillerdeki çok sayıda bilimsel yayını (kitap, makale, bildiri) bilim tarihi dalında kendisine uluslararası ün ve saygınlık kazandırmıştı. Nitekim Harvard Üniversitesi'ne, State University of New York'a ve Beyrut Amerikan Üniversitesi'ne bilim tarihi dersi vermek üzere davetler aldı ise de, Ankara'daki görev ve sorumlulukları nedeniyle bunları kabul etmeyi uygun bulmadı. Kişiliği ve etkinlikleri ile yalnız ülkemizde değil, çağdaş ileri ülkelerde de kalıcı bir saygınlığı hak etmişti. Nitekim çeşitli tarihlerde birçok kez ödüllendirildi.

Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın konuşma ve yazıları zengin bir kültür birikimini açık bir surette yansıtmaktadır. Metafizik görüşlerden ve dogmalardan ziyade, özellikle bilim tarihine dayanan düşüncelere ilgi duyardı. Gerçekçi ve sistematik düşünce, belirgin bir niteliği idi. Bu nitelikteki soruları da daima iyi karşılardı. Muhatabını, şekilde nazik, esasta sağlam bir düşünce yapısıyla yanıtlardı. Yanıtları daima sistematik, tutarlı ve doyurucu idi. Araştırmalarında olabildiğince ilk kaynaklara ulaşmaya, önyargısız ve nesnel (objektif) davranmaya sürekli özen gösterirdi. Ele aldığı konuya üstünkörü değil, aksine olarak derinlemesine incelemek, dar zamana sıkıştırmamak, düşüncelerini iyi kristalize ederek kaleme almak, onun dikkati çeken özellikleridir. Yapıtları titiz bir çalışmanın ürünü olduklarından, sonraki basımlarında sözcük değişikliği bile yapmamayı adeta ilkeleştirmişti. Bilim etiği (ahlakı), onun düşüncelerinde ve davranışlarında saygın bir konumdaydı.

Aydın Sayılı, sadece bilgin olarak değil, aynı zamanda düşünür ve bilge nitelikleri ile de seçkin bir kişiliğe sahiptir.

Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı, bilim tarihi araştırmalarını kesintisiz sürdürürken yükseköğretimimizde bilim tarihini, bağımsız bir akademik kürsü biçiminde resmi bir duruma kavuşturup yerleştirmekte öncü hizmetleri gerçekleştirdiği gibi, bilim tarihçilerimizi yetiştirmekte de yıllarca süren özverili bir emek verdi. Nitekim tanınmış bilim tarihçimiz

Prof. Dr. Sevim Tekeli (d. 1924), hocası Sayılı'yı, "üstün bir bilim adamı, değerli bir öğretmen, bir bilge" olarak niteliyor ve emekli olan Sayılı'ya şöyle sesleniyor: "Sayın hocam, Türkiye'de, Fakültemizde, ilk Bilim Tarihi Kürsüsünü kurduğunuz ve yürekten inandığınız Türklerin, yüzyıllar boyu bilime yapmış oldukları büyük katkıları ortaya çıkarma araştırmalarında yeni bir çığır açtınız. (...) Uygarlığın temel öğelerinden biri, daha doğrusu, insanın en üstün başarısı bilimsel çalışmalarda yansır. Çok parlak olan Türk tarihinin bu en önemli yönünü, Dünya Bilim Tarihçilerinin övgü ile söz ettiklerine defalarca tanık olduğum, pek çok örneklerle sergilediniz ve aydınlattınız (...). Sayın Hocam, görev bilinciniz, derslerinizdeki ciddiyetiniz, bir öğretmen olarak zamanınızı ve bilginizi öğrencilerinize aktarmaktaki özveriniz her türlü övgünün üstündedir. Bilimsel araştırmada kılı kırk yararcasına göstermiş olduğunuz titizlik, olanı olduğu gibi sergilemekteki objektifliğiniz hepimize örnek olmuştur. Bilim Tarihine yapmış olduğunuz katkılarınız Dünya'da olduğu kadar Türkiye'mizde de takdirle karşılanmıştır ve karşılanacaktır."

Tıp tarihçimiz Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ise Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın mesleki alandaki hizmetinin üç temel özelliğini şöyle belirtmektedir:

"1. Sayılı, memleketimizde Bilim Tarihini meslek olarak seçen ve bu konuda doktora yapan ilk kişidir.

2. Uzun yıllar Ankara Üniversitesi, Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışmış, bilim tarihi dalında geniş bir kadro yetiştirmiştir.

3. Yayınları ile Türk Bilim Tarihini dünyaya tanıtmıştır".

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölüm Başkanlığı, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Genel Direktörlüğü yapmış, Türk Bilim Tarihi Kurumu kurucu başkanı ve 28.12.2004'ten itibaren İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreteri olan Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu ise Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'yı, "Türk Bilim Tarihinin öncü ve değerli ismi Aydın Sayılı Hocamız" diyerek anıyor. Prof. Dr. İhsanoğlu, Türkiye'de bilim tarihi çalışmalarının, temelde Aydın Sayılı etkenine bağlı olarak, üç merhalede incelemenin doğru olabileceğini ifade ediyor: Aydın Sayılı öncesi çalışmalar, Sayılı dönemi ve Sayılı sonrası dönem. İhsanoğlu, akademik hayatımızda "Aydın Sayılı Ekolü"nü kurulmuş olmasının önemini de belirtmektedir.

Aydın Sayılı, laik ve demokratik Cumhuriyetimizde, ülkemize hizmet etmekten onur duyan bir vatandaşımızdı.

Atatürk gerçeğini, Atatürkçülüğün özünü, Aydınlanma Hareketimizi, en doğru biçimde kavramış ve anlatmış insanlarımızdan biri Aydın Sayılı'dır. Atatürk'ün "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" özdeyişini, başlık olarak da kullandığı bir kitabında tam bir yetki ile yorumladı. Birinci baskısı 1948 yılında yapılan bu kitap, bilimi bütün boyutları ile inceleyen Türkçe yayınların en önemlilerinden biri olma niteliğini korumaktadır. Bu konuya verdiği önemi ve emeği yansıtan birçok esere imzasını atmıştır.

Aydın Sayılı'yı Atatürk'e bağlayan düşünsel temel öğeler, Türk ulusuna ve Türkiye'ye tükenmez sevgisi ile bilime ve akla sarsılmaz güvenidir. O, Türkiye'ye ve ulusuna olan sevgisini eylemiyle kanıtladı.

Sayılı, Atatürk'ün manevi mirasçılardan biriydi.

Sayılı, yukarıda adı geçen eserinde şöyle diyordu: “Bilim uygar dünyanın belkemiğidir ve uygarlıkta en çok ilerleyen toplumlar bilime en çok bel bağlayanlar olacaktır”. “İnsan kafası doğanın bildiği en gür, en doğurucu ve en verimli enerji kaynağıdır. Gerçekten insanda harcanan zihinsel enerji ile elde edilen sonuçlar birbirleri ile kıyas kabul etmeyecek derecede farklı olabilmektedir. Kafası sayesinde insan çok çeşitli ve engin başarılar göstermiştir. Bunların en göze çarpanı ve en göz kamaştırıcı de kuşkusuz ki bilimdir.

Sayılı'nın Atatürk'ün huzurundaki olağanüstü başarısı, aslında akıl yeteneğinin kanıtlanmasının bir örneğidir. Atatürk onun akıl gücünü takdir ederek, bilime yönelik gelişimi için olanak sağlanmasında etkili oldu. O da bu olanağı tam değerlendirdi ve başarısını Ülkesine ve bilim dünyasına yansıttı.

Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın seçkin bir niteliği de, Doğu ve Batı dillerine vukufu, kavrayışı güçlendikçe, anadiline yani Türkçeye de giderek artan bir ilgi göstermiş ve bilinçli bir emeği sürekli vermiş olmasıdır. Bunun en belirgin kanıtı, editörü olduğu “Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe” isimli yayındaki aynı adlı makalesidir. Bu kapsamlı ve çok önemli yayında, Türkçe'nin gelişimini açıklayan Sayılı, Batı ve Doğu dillerinin çok sayıda sözcüklerine Türkçe karşılıklar da önerdi. Onun bu saygıdeğer emeği, dilimize hizmet edecekler için gelecekte de büyük değerde olacaktır. Bir yabancı terimin Türkçe karşılığının bulunmasında, Türkçeyi ve o yabancı dili çok iyi bilmek yetmemekte, aynı zamanda ilgili konuyu yeterli düzeyde bilmek de gerekmektedir. Aydın Sayılı, kişiliğinde bu niteliklerin tümünü eksiksiz biçimde toplamış bir akademisyendi. O, karşılıkları hiç bulunmamış yabancı sözcüklere ve anlam karışıklıklarına yol açabilen terimlerimize Türkçe yeni karşılıklar bulup, bunların açıklamalarını yaptı. Matematik, fizik, felsefe gibi değişik bilgi dallarını ilgilendiren bu çalışmasında, eş anlamlı, yakın anlamlı Türkçe sözcükler türeterek, dilimizi zenginleştirmede önemli bir kültürel etkinlikte bulundu.

Aydın Sayılı, müziğe ve güzel sanatlara duyarlı bir insan olarak, keman ve resim sanatıyla amatörce çalışmalar yaptı. Resim sanatında kuru kalem tekniğini sevmiş ve başarılı çalışmalar ortaya koymuştu.

Aldığı Ödüller ve Onur Üyelikleri

- 1- 1973 Yılında Nikola Kopernik'in doğumunun beşyüzüncü yıldönümü vesilesiyle Türkçe (Kopernik ve Anıtsal Yapıtı, 1973) ve İngilizce (Copernicus and his Monumental Work, 1973) iki yayınından dolayı Polonya Hükümeti tarafından Kopernik Madalyası verildi.
- 2- Türkiye Bilimsel ve teknik Araştırmalar Kurumu (TÜBİTAK) 1977 Hizmet Ödülü verildi.
- 3- 1981 Yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Tarihi Enstitüsü'nün Onur Beratı verildi.
- 4- 1989 Yılında Die Deutsche Morgenlandische Gessellschaft (Alman Doğubilimciler Derneği) Onur Üyeliğine seçildi.
- 5- 1989 Yılında Türk Kütüphaneciler Derneği Onur Üyeliğine seçildi.
- 6- 1990 Yılında Ankara-Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Onur Kurulu Üyeliğine seçildi.

- 7- UNESCO Paris Merkezi'nin hazırlattığı "Orta Asya Uygarlıkları Tarihi" isimli dizinin hazırlanmasında görevli Uluslararası Editörler Komitesi'ne seçilen Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'ya, -kendi uzmanlık alanıyla çok ilişkili olan ciltlerini tamamlaması nedeniyle-, UNESCO Genel Merkezi tarafından 1990 yılında Pandit Nahru Ödülü verildi.
- 8- Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri sahipleri Meslek Birliği (İLESAM) 1993 Hizmet Şeref Ödülü verildi.

Ord. Prof. Dr. Aydın Sayılı'nın yayınları, nitelik ve nicelik bakımından olağanüstü bir çalışmayı yansıtan ürünlerdir. Yayınları, Türkçe, İngilizce, Arapça ve Farsça dillerinde olup; kitap, bildiri, araştırma yazıları ve makalelerden oluşmaktadır. Biz burada çok üretken olan Sayılı'nın sadece telif ve editörü olduğu kitaplarının künyelerini vermeye yetineceğiz.

Telif kitapları

1. Copernicus and His Monumental Work.—Ankara: Turkish Historical Society, 1973.
2. Abdülhamid İbn Türk'ün Katışış Denklede Mantıkî Zaruretler Adlı Yazısı ve Zamanın Cebri (Logical Necessities in Mixed Equations by Abd Al Hamid Ibn Turk and the Algebra of his Time).—2. bs.—Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu, 1985. (1. bs.—Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1962)
3. Ortaçağ Bilim ve Tefekküründe Türklerin Yeri.-- Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1985.
4. The Observatory in Islam.—2nd ed.—Ankara: Turkish Historical Society, 1988. (1. bs.—Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1960)
5. Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir.—3. bs.—Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990. (1. bs.—Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1948.), (2. bs.—Ankara: Gündoğan, 1989).
6. Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp.—3. bs.-- Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1991. (1. bs.—Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1966), (2. bs.—Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1982)
7. Uluğ Bey ve Senerkand'daki İlmi Faaliyeti Hakkında Gıyaseddin-i Kaşi'nin Mektubu.—3. bs.-- Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1991. (1. bs.-- Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1960), (2. bs.—Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1985)
8. Türkler ve Bilimler.—İstanbul: Basın Yayın Genel Müdürlüğü, 1976 (Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Arapça yayınlanmıştır)

Editörü olduğu kitaplar

1. Ebû Nasr'î Farabî'nin Halâ Üzerine Makalesi = Farabî's Article on Vacuum.—Ankara: Türk tarih Kurumu, 1951 (Prof. Dr. Necati Lugal ile birlikte yazılmıştır),

- (Arapça metin, Türkçe ve İngilizce tercüme), (2. bs.—Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1985)
2. Nikola Kopernik (1473-1973).—Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, 1973.
 3. Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe.—Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1978 (2. bs.—Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994), (3. bs.—Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001)
 4. Beyrunî'ye Armağan.—Ankara: Türk tarih Kurumu, 1978.
 5. İbn Sinâ, Doğumunun Bininci Yılı Armağanı.—Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1984.